

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра лісового і садово-паркового господарства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ПРОКОПЕНКО АДРІАН АНДРІЙОВИЧ

УДК 639.111.14

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ,
ЯК ЕКОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ
ПОПУЛЯЦІЇ ВИДУ

205 Лісове господарство

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ А.А. Прокопенко

Керівник роботи:
Жуковський Олег Валерійович
к.с.-г.н., доцент

Висновок кафедри лісового і садово-паркового господарства за результатами попереднього захисту

Протокол засідання **кафедри лісового і садово-паркового господарства**
№ ____ від «____» 2025 р.

Завідувач **кафедри лісового і садово-паркового господарства**

к.с.-г.н., доцент Сірук Юрій Вікторович

«____» 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Прокопенко Адріан Андрійович захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою

за шкалою ECTS

за національною шкалою

Секретар ЕК

Дубницька Ірина Юріївна

АНОТАЦІЯ

Прокопенко А.А. Індивідуальне полювання на самця козулі європейської, як екологічний чинник збереження та відновлення популяції виду. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

Магістерська робота аналізує можливості впливу індивідуального способу полювання на забезпечення цілей щодо зростання поголів'я козулі європейської та збільшення економічної ефективності роботи мисливських господарств. Створено дороговказівник щодо перспектив запровадження індивідуального способу полювання мисливськими господарствами як дієвого інструменту управління популяцією козулі європейської. Приведено позитивні та наголошено на можливості негативних наслідків впровадження індивідуального способу полювання. Висвітлено застереження та проблематику. Проаналізовано стан та приріст поголів'я в межах України та його співвідношення з іншими країнами в межах помірної кліматичної зони на одиницю угідь. На основі вивчення підходів до проведення полювань в Україні та країнах ЄС, запропоновано перелік основних показників щодо пріоритетності вилучення окремих особин з поголів'я, задля забезпечення максимальної користі для популяції, її здоров'я, необхідного зростання та отримання фінансової вигоди мисливськими господарствами.

Ключові слова: козуля європейська, індивідуальне полювання, селекція, управління поголів'ям, трофей, економічна ефективність.

ANNOTATION

Prokopenko A.A. Individual hunting of the male European roe deer as an ecological factor in the conservation and restoration of the species population. – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The master's thesis analyzes the possibilities of the impact of individual hunting methods on achieving the goals of increasing the population of the European roe deer and improving the economic efficiency of hunting enterprises. A roadmap has been developed outlining the prospects for introducing individual hunting methods by hunting enterprises as an effective tool for managing the European roe deer population. Positive aspects are presented, and potential negative consequences of implementing individual hunting methods are emphasized. Warnings and key challenges are highlighted. The current status and population growth within Ukraine are analyzed and compared with other countries within the temperate climate zone per unit of hunting grounds. Based on the study of hunting practices in Ukraine and EU countries, a list of key indicators is proposed to determine the priority for removing specific individuals from the population in order to ensure maximum benefit for the population, its health, the required growth, and financial gains for hunting enterprises.

Keywords: European roe deer, individual hunting, selection, population management, trophy, economic efficiency.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СЕЛЕКЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ АКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СПОСОБУ ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ	8
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ.	13
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СПОСОБУ ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ	25
3.1. Селекційна направленість індивідуального полювання.	25
3.2. Трофейна направленість індивідуального полювання	29
3.3. Переваги та недоліки індивідуального полювання	31
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	38

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідальний менеджмент дикої природи, збереження та відновлення біорізноманіття, розвиток мисливства, забезпечення дохідності та прибутковості мисливської сфери є основним завданням мисливської галузі в Україні сьогодні, визначеної політикою держави, що викладеною в «Стратегії розвитку мисливського господарства затвердженої КМУ» [14]. Управління погонів'ям диких тварин, зокрема козулі європейської, як фонового виду для всієї території України, є одним з стратегічних завдань для кожного мисливського господарства. Формування здорового, генетично сильного погонів'я, його зростання до показників близьких за природньо-кліматичними умовами країн ЄС є стратегічним завданням. Отримання доходів та прибутку в мисливській сфері шляхом природозберігаючого полювання, як заходу ведення сталого природокористування шляхом відповідального мисливства, що втілює принципи які поєднують екологічні та фінансові потреби і обмеження, задля збереження балансу співіснування людини та дикої природи, направлених на виправлення антропогенного впливу є необхідним пріоритетом для відповідального ловецтва. Розвиток мисливського бізнесу, який, в тому числі, є мультиплікатором суміжних сфер діяльності, розвитку непромислових територій, забезпечення благ для дикої природи, екології, науки та суспільства -є основним інструментом для досягнення задач та цілей поставлених перед галуззю.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи було вивчення та обґрунтування необхідності зростання популяризації, введення і розвитку нових (не достатньо популярних), перспективних для України і активно використовуваних в ЄС способів та підходів – індивідуального способу полювання на прикладі козулі європейської, задля забезпечення екологічних потреб та залучення коштів в мисливську галузь.

На виконання необхідної мети передбачалось виконання переліку завдань:

1. Проаналізувати підходи до полювання та чисельність поголів'я в Україні в порівнянні з лідерами мисливського ринку ЄС.

2. Створити дороговказівник щодо популяризації та впровадження індивідуального підходу в полюванні на самця козулі в Україні.

3. Виявити позитивні існуючі сторони та можливу проблематику перспектив тотального переходу на індивідуальний підхід у полюванні, розібрати актуальні проблеми існуючої системи управління поголів'ям в Україні сьогодні.

4. Скласти алгоритм для можливого розрахунку забезпечення збільшення поголів'я козулі, через індивідуальний підхід до полювання, та можливість отримання реальної фінансової вигоди для розвитку мисливського бізнесу.

5. На основі вивчення факторів впливу різних підходів до проведення полювання в Україні та ЄС, розробити перелік рекомендацій щодо впровадження індивідуального підходу до полювання на самця козулі європейської.

Об'єктом досліджень є способи та підходи в проведенні полювань.

Предметом досліджень є перспективи застосування індивідуального підходу до полювання на козулю європейську в Україні.

Методи дослідження: мисливсько-господарські (для вивчення та аналізу стану популяцій та необхідної чисельності поголів'я в Україні за прикладом країн ЄС, зоологічні (для виявлення видового складу козулі європейської та можливістю раціонального управління нею), екологічно-аналітичні (для вивчення стану популяції та перспектив її розвитку), математико-статистичні методи (для камеральної обробки отриманих даних).

Публікації:

Прокопенко А.А. Нариси Мисливця: Індивідуальне полювання на самця козулі європейської. Тернопіль: Підручники та посібники, 2023. 224 с.

Прокопенко А.А. Птах квітки сонця: полювання на припутня. Тернопіль: Підручники та посібники, 2023. 144 с.

Прокопенко А.А. Перо на воді: полювання на качиних в Україні. Тернопіль: Підручники та посібники, 2023. 224 с.

Практичне значення. Підготовлено рекомендації щодо сталого менеджменту управління популяцією козулі європейської, забезпечення сили її генетичного здоров'я та ефективного залучання доходів мисливськими господарствами шляхом застосування індивідуального способу полювання.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота викладена на сорок одній сторінці друкованого тексту і складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Кваліфікаційна робота ілюстрована 6 рисунками і 1 таблицею, а бібліографія налічує сорок чотири найменування використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ПРИРОДНО-КЛІМАТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СЕЛЕКЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ АКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СПОСОБУ ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ

В даній частині досліджень було проаналізовано і порівняно один з найкращих в ЄС прикладів ведення мисливського господарства Німецький і їхні досягнення в менеджменті козулі європейської в порівнянні з Україною. Також, як приклад, наведено досягнення країн, що межують з Україною, а саме Польщі та Угорщини, взято показники Чехії.

Доцільно порівнювати саме Україну і Німеччину тому, що територія мисливських угідь цих двох країн приблизно рівні, якщо не враховувати тимчасово не підконтрольні території України через тимчасову окупацію. Вони складають близько 32 млн Га в обох країнах. Кількість активних мисливців також приблизно рівна і сягає близько 300 тисяч активних мисливців. І Україна і Німеччина має помірний клімат, річні температури хоча відмінні та протягом останніх 5 років середньодобові показники температур в Україні значно піднялись і вже фактично дорівнюють температурним показникам Німеччини п'яти річної давності. Лісистість угідь в Україні дещо менша ніж в Німеччині та не має глобального впливу для такого виду як козуля, адже лісистість не є для неї вирішальною з точки зору біологічних потреб.

Саме через Німецький досвід є можливість розкриття потенціалу України в управлінні поголів'ям козулі європейської. Загалом у Німеччині протягом сезону 2024 року добуто 1328380 голів козулі європейської, 27% з популяції яка стабільна протягом багатьох років на рівні 4.8-5 млн голів, що свідчить про щільність в понад 153 особини на кожну тисячу гектарів мисливських угідь.

Польща - 28,6 млн Га мисливських угідь. В 2024 році 193151 голів козулі європейської, понад 21% з популяції яка стабільна протягом багатьох років на

рівні 918,5 тисяч голів, що свідчить про щільність в понад 32 особини на кожен тисячу гектарів мисливських угідь.

Угорщина – 9.3 млн Га мисливських угідь. В 2024 році 106047 голів козулі європейської, понад 33% з популяції яка стабільна протягом багатьох років на рівні 320 тисяч голів, що свідчить про щільність в понад 34 особини на кожен тисячу гектарів мисливських угідь. Чехія – 6.9 млн Га мисливських угідь. В 2023 році 124 897 голів козулі європейської, понад 41% з популяції яка стабільна протягом багатьох років на рівні близько 300 тисяч голів, що свідчить про щільність в понад 43 особини на кожен тисячу гектарів мисливських угідь.

Україна – 38.8 млн Га угідь (близько 30 млн Га мисливських угідь підконтрольних Україні після повномасштабного вторгнення. Надалі розглядатиметься саме ця цифра) В 2024 році видано дозвіл на добування (ліміт) 15765 голів козулі європейської, понад 7.7% з популяції яка має тенденції до зростання і становить близько 204179 тисяч голів за даними ДАРЛУ, що свідчить про щільність в близько 7 особини на кожен тисячу гектарів мисливських угідь на підконтрольній Україні території [10, 40].

Зазначу, що показники добування в крихітних Балтії (рис. 1.1.): Литва — **18 700**, Латвія — **27 177** значно переважають українські [40].

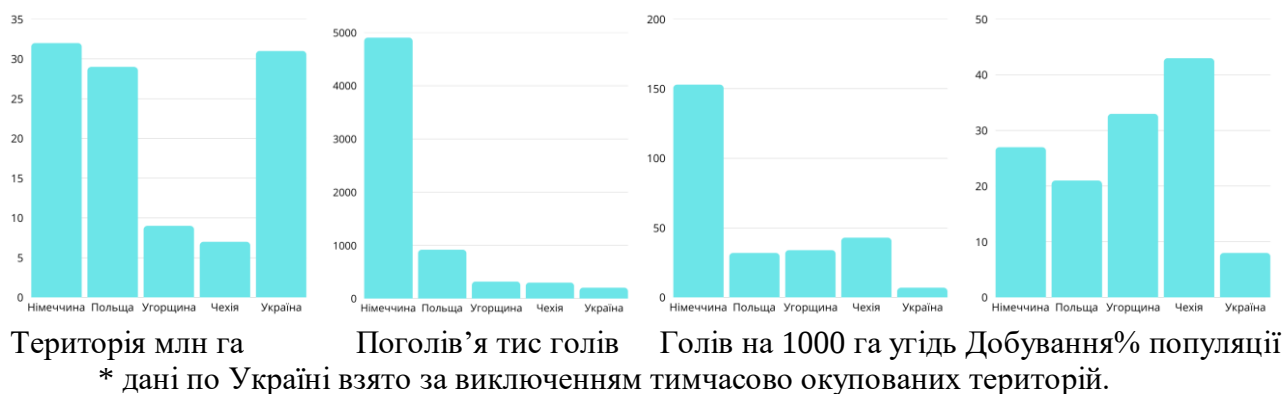


Рис. 1.1. Показники добування козулі європейської

Зважаючи на це ми можемо зробити наступні висновки:

- щільність козулі в Україні на кожен 1000 Га мисливських угідь в 4,5-6 разів менша ніж з нашими найближчими сусідніми країнами та вихідцями

з так званого «соцтабору» та майже в 22 рази менша ніж у розвиненій в мисливському та економічному плані Німеччині;

- добування, а отже й надходження доходів у сферу мисливського господарства в 12 разів менше ніж в Польщі яка сьогодні має незначно меншу територію мисливських угідь, в 22 рази менше ніж в Угорщині на одиницю територій мисливських угідь, в майже 35 разів менше ніж в Чехії на одиницю територій мисливських угідь, і в понад 84 рази менше ніж в Німеччині на території близькій до теперішньої в Україні [12,13,19].

Такий стан показників про вкрай складну ситуацію в мисливській сфері України, застарілість підходів до ведення мисливського господарства, кричущу необхідність змін у веденні мисливського господарювання, в тому числі підходів до проведення полювань. У випадку України, основну роль у врегулюванні інтенсивності використання біоресурсів відіграє, застаріла недосконала законодавча та нормативна база в сфері мисливства. Законодавство і передбачені ним норми блокують економічний розвиток сталого мисливства, що є великою проблемою [32].

Основою прибуткового мисливства є його ефективне ведення, застосування сучасних прогресивних технологій при обліку мисливських тварин, а також дії на детальну інвентаризацію та трофейну класифікацію мисливських трофеїв, оцінку їх якісних характеристик [20]. Детальне вивчення під час всеосяжного моніторингу популяцій. є невід'ємною складовою мисливської діяльності, з вираховуванням екологічних особливостей кожного окремого виду, конкретних умов у мисливських угіддях [18]. Окремим питанням є необхідність наявності кваліфікованих знань та фахової освіти як в окремих спеціалістів так і в єгерської служби загалом. На основі якісної оцінки як кожної особини так і популяції, відповідно до її вікової та статеві структури в цілому, повинні визначатись певні особини до добування протягом конкретних періодів сезону полювання [21]. На основі якісних показників індивідуальних особин, чисельності та статево-вікової структури популяції повинне відбуватися планування біотехнічних заходів [16, 22, 33].

Одним з важливих аспектів управління мисливським господарством та менеджменту популяції козулі європейської є способи полювання, що використовуються. В пріоритеті способи, що мінімізують порушення життєдіяльності видів. Надважливо, щоб способи полювання як можна менше лякали звірів і птахів. [36]. Необдумане, не сплановане втручання матиме негативні наслідки, збільшуючи антропогенний вплив на дику фауну. Перевага повинна надаватися індивідуальному полюванню із засідки або підходу, які значно зменшують порушення спокою дикої фауни [26, 41, 42].

Впровадження індивідуального полювання з засідки або підходу має вирішальне значення для сталого ведення мисливського господарства, адже акцент припадає саме зменшення турбування звірів та птахів, що засвідчено досвідом розвинутих країн ЄС. Мінімізуючи стрес для популяцій тварин, ці способи полювання допомагають утримувати екологічний баланс і забезпечувати довгострокову життєздатність популяцій, дозволяють вилучати особин з слабкою генетикою, старих, хворих, травмованих особин, проводячи селекційну роботу в межах дозволеного до вилучення ліміту, забезпечуючи більш життєздатну та продуктивну популяцію, формуючи майбутню трофейну цінність об'єктів полювання [26, 28, 40, 42]. Сьогодні мисливські господарства в Україні не доотримують значну частину фінансової вигоди через слабкий розвиток культури трофейного полювання та відсутність пропозиції саме якісних трофеїв. Відсутність точного моніторингу індивідуальних представників видів в Україні, підкреслює потребу в кращому зборі даних для ефективного менеджменту як поголів'я так і фінансового, що реалізується через ефективний продаж якісних трофеїв. Виправлення цього недоліку повинно покращити процеси укладання необхідних рішень відносно лімітів вилучення поголів'я певного виду та природоохоронних заходів задля кількісного і якісного зростання популяції, що є завданням номер один для кожного мисливського господарства сьогодні [11, 33, 34].

Оцінка мисливських трофеїв має одне з вирішальних значень для сучасного ефективного ведення мисливського господарства. На сьогодні в

Україні вона має дуже слабкий розвиток і лише в Лютому 2025 року пережила своє відновлення шляхом сертифікації 16 експертів зі всієї країнами за критеріями СІС (TES) завдяки роботі Української Національної делегації до Ради СІС та ГС «УЛР». Також наступним важливим кроком стало і відкриття «Лабораторії з оцінки мисливських трофеїв» «Поліським національним університетом» в вересні 2025 що залучило склад науковців до підняття актуальності цього питання в Україні.

Оцінка трофею несе в собі як наукові так і економічні фактори:

- *наукові* – для козулі ріжки – це показник здоров'я. Вони є хорошим індикатором якості організації роботи в господарствах і стану здоров'я популяції [39, 44]. Морфологічні зміни рогів, точніше причини, через які вони виникли, умовно можна розділити на кілька груп. Вони чітко розділяються між собою. Є і випадки, коли причину виникнення мутацій виявити важко. В цьому випадку необхідне глибоке і всебічне вивчення кожного конкретного випадку.

Попередня оцінка та категоризація трофеїв на основі показників, планування вилучення на основі застосування індивідуального способу полювання є важливим для впровадження адаптованих стратегій управління та відновлення популяції козулі європейської. Нові підходи дадуть змогу ефективно підходити до розподілу існуючі біоресурсів, ухвалювати збалансовані управлінські рішення, вести сталий продуктивний менеджмент популяцій диких тварин у межах їхніх постійних оселищ, підвищуючи довгострокове фінансове благополуччя мисливських господарств та мінімізуючи екологічні порушення, що призводять до зміни екологічних систем [5, 37, 43]. Ефективне ведення мисливського господарства у гіддях вимагає стратегічного збалансованого планування з врахування потреб різних видів, продуктивної, сучасної біотехніки, застосування сучасних способів полювання, впровадження менеджменту який забезпечить відповідну щільність дичини, стійке екосистемне здоров'я, продуктивність популяції у довгостроковій перспективі [17, 25, 23, 31].

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ

Особливості та організація індивідуального полювання на самця козулі потребує глибоких знань про вид як у мисливців так і у єгерської служби, що сьогодні є наріжним каменем в Україні, оскільки мисливські господарства відчують критичний брак кваліфікованих фахівців, а рівень освіченості середньостатистичного мисливця, нажаль, є не достатнім.

Першочергово необхідно мати наступні знання :

Біологія виду Європейська Козуля – невеликий представник оленевих. Козулі тварини порівняно коротким тулубом, з значною задньою частиною, голова коротка завужена до носа, шия довга, без гриви, вуха великі загострені, хвіст короткий «зародковий». Очі великі, виразні, зіниці поставлені навскоси. Роги наявні тільки у дорослих самців - тонкі, в перерізі округлі, стовбури мають безліч кісткових виростів - «перлин». Восени першого року життя вони появляються у вигляді невеликих наростів, до квітня досягають повного розвитку. Перші роги самець скидає в грудні, весною на їхньому місці вже сформуються другі ріжки - вищі, матимуть зародки майбутніх відростків, рідше два кінця. І, нарешті, до третього року вони остаточно сформовані – з трьома відростками, розкинуті. В кінці березня-квітня, інколи навіть на початку травня, роги дорослого самця очищаються від шкіри і стають закостенілими. У польових умовах визначити довжину рогів можна, порівнюючи їх з довжиною вух. Середня довжина тіла дорослих самців досягає близько 130 см, самки трішки менші; висота в холці - близько 85-90 см, довжина вуха - 15 см. Маса тіла самців становить в середньому 28-32 кг, в поодиноких випадках бувають особини вагою близько 40 кг. Маса тіла новонароджених козуленят близько 1,5-2 кг, до місячного віку вона збільшується до 4-6 кг, до початку зими (вік 7 місяців) - до 17-23 кг [5, 6, 7].

Визначення віку. Визначення віку особини з на відстані складне завдання. Цьогорічного самця є зимовому хутрі від дорослої особини відрізняє, розмір тіла, темніше забарвлення тулуба та голови. Літнє забарвлення, з більш жовтуватими тонами ніж в дорослого самця. В однорічна особина має довгі ноги, ззаду трохи піднятий круп, темна морда, голова вузька, тонка та довга шия поставлена вертикально. Самці другого року життя виглядають міцніше однорічних, хоча стрункі, мають на носі виражену світлу яскраву пляму. Середньовікові самці мають приземистий тулуб, на вигляд ноги виглядають короткими, шия товста, потужна, з віком нахиляється донизу. Старіючі особини на вигляд худі і костисті, шию при ходьбі тримають майже паралельно землі, окрас через сиве волосся світлішає, має не таку виражену яскравість та насиченість. У самців виділяється сильно звисаюче волосся навколо крайньої плоти [5, 43].

Місця проживання. Козулі ведуть осілий спосіб життя, переміщаючись протягом сезону в межах своїх місць проживання і найбільш щільно заселяючи ділянки з оптимальними кормовими і захисними умовами. Територія самця в середньому займає площу в 7га, розділена на центральну зону і периферійну. Центральна зона, зазвичай, розташовується у схилів височин де є густий трав'яний покрив - тут самець відпочиває і ховається від ворогів. Визначити цю зону можна по великій кількості «льожок», магістральних стежок і візуальних позначок, наприклад, обдертих дерев. Периферійна зона в 5-6 разів перевищує за площею центральну, тут розташовуються численні стежки, по яких з місця відпочинку самець відправляється на водопій і місця жировок. Ділянки, які займають самки, слабо відокремлені і часто повністю накладаються на ділянку самця. Влітку розмір ділянки, займаної самками, залежить від рухливості і віку козулят - може досягати до 15 га, коли телята починають пересуватися за матір'ю і до 35 га, коли ходять за ними всюди. У жовтні тварини об'єднуються в табуни по 4-8 особин, в українських умовах рідше в більш великі, навіть, до 30-50+ особин, існуючи до весни наступного року.

Активність Козуля активна в ранкові і вечірні години, вважаючи за краще розріджені насадження з хорошим оглядом, а основну частину ночі і світлого часу доби проводить на лежанці, пережовуючи і переварюючи з'їдену їжу. Там, де звірів не турбують, їх можна помітити під час випасу в будь-який час дня. Взимку, особливо з настанням сильних морозів, активний період зміщується на ранкові та денні години.

Харчування. Їжа козулі - трав'янисті рослини, листя, пагони і плоди деревно-чагарникових порід, гриби, лишайники [30].

Гін. На другому році життя козуля досягає статевої зрілості. У 2-3 річному віці починають брати участь у гонах молоді самці. Гін у літніх місцях проживання козуль починається в кінці липня або на початку серпня і триває, як правило, не більше місяця, хоча в окремих пар гін може бути протягом трьох і більше місяців. Тічка у самок триває 4-5 діб, в які і відбувається спарювання. У самок, які не запліднилися у звичайні терміни гону, з'являється другий статевий цикл, який припадає на листопад-грудень. У ці ж терміни відбувається і їх запліднення. Самиця жене 2-3 самки, після запліднення однієї в наслідок багаторазового спарювання, він буде гнати наступну. Якщо в місцевості значно переважає чисельність самок, один самець може покривати 5-6 самок за період гону [15].



Рис. 2.1. Структура поголов'я козулі європейської.

Приріст. Середня кількість новонароджених після періоду масових отелень близька 1,7- 1,8 на самку. Протягом року частка цьогоріток швидко скорочується і до наступної весни доживає в основному менше 50%. Співвідношення статей у новонароджених козулі близько 1:1.

Структура популяції. У популяціях частка цьогорічних самців становить близько 12%, цьогорічних самок 12%, однорічних самців 7%, однорічних самок 9%, дорослих самок 33%, дорослих самців 27% (рис. 2.1.).

Визначення віку по структурі тіла та ріжках. Процес росту ріг триває близько 100 днів, він може залежати від погодних умов та генетичних особливостей. Коли ріжки трохи підросли, на них починають формуватися перлини (через засвоєння кальцію). Відпадають вони пізно восени, коли тестостерон на мінімумі, а гормон росту по-новому запускає процес росту нових ріжок. Величина і сила ріжок залежить не тільки від поживних речовин, які козуля отримує зимою, а і від підкорму, біотехнічних заходів.

Молодняк. Молоді козулі мають негрубе тіло, яке виглядає витягнутим, сам тулуб не потужний, я би сказав, що він легкий, круп піднятий. Молоді козулі завжди насторожені, наче налякані чимось, голову тримають високо, їх рухи швидкі і граційні. Визначення віку по окрасу можливе тільки після повної линьки з червня по серпень. Молодняк козуль влітку має дуже яскраву «лицьову маску»: різко визначається яскрава біла пляма над чорними губами і носом, на лобовій частині є чорна. Якщо ж ріжки добре візуалізуються і мають розмір приблизно з цигарку, то це свідчить про їх перспективність. Молоді самці, у яких роги в зародковому стані у вигляді двох буруб'яків, що між вухами вкриті оксамитом можуть бути вилучені. Такий розвиток ріг свідчить про доволі слабкий розвиток особини.

Особини 2-3 років. Самці двох років життя міцніші, ніж однорічні. Біла носова пляма сильно виражена та у таких самців обмежена, з дорослішанням буде зростати її розмір, біле буде переходити у сіре забарвлення втрачаючи білий колір. Поведінка доволі обережна, голову тримають достатньо високо. За розмірами другі ріжки більші за перші, мають два або три відростки чи чіткі

їхні зародки, є незначний розвиток кісткової розетки. Вони мають менші розміри від рог дорослої особини, тонші стовбури і мають менше перлин та поздовжніх борозен. Тут слід зауважити, що в обов'язковому порядку, вилученню повинні піддаватися самці з потворними рогами, покрученими та вивернутими; самці 2-3 років із нерозгалуженими, гострими, без відростків рогами - «потенційні вбивці», що можуть просто проштрикувати своїх суперників у боях, наносячи їм смертельні рани .

Дорослі та продуктивні самці 4-6 років. Найбільші, найкрасивіші ріжки, зазвичай, у самців віком 4, 5 інколи 6 років. Та все залежить від харчування та стресів, які впливають на здоров'я тварин. Самці 4-6 років досягають максимальної ваги, тулуб виглядає потужним, а ніжки короткими. Така фігура характерна весь час, допоки самець знаходиться у найвищій точці розвитку. Морда більш сіра, біла пляма розпливається. Вони більш обережні, проте поводять себе впевнено, чітко розуміючи ситуацію. Голову тримають дещо нижче молодняка. Треті, четверті п'яті ріжки, у самців, по красі і потужності переважають роги тварин більш старшого віку. Ріжки красиві, розложисті, з гострими кінцями. Звичайно бажані для багатьох мисливців. Та все ж, до відстрілу їх краще не брати, або вилучати в кінці сезону, по завершенні гону, коли самець виконав свої репродуктивні функції. Самців з ріжками, які мають вади розвитку, потрібно вилучати до початку гону, щоб не дали потомство.

Старіючі особини 7+. Особи похилого віку втрачають потужність, виглядають трішки обвислими. Голова опущена доволі низько, шия здається короткою, роги втрачають у розмірах і хоч можуть бути ще доволі масивними, але їх кінці робляться тупішими, довжина відростків меншає. Тварини, що старіють, через сиву шерсть світлішає лоб, сивина доходить до очей, голова поступово стає сірою. З'являються «окуляри» сиво-сірі кільця довкола очей , шерсть між рогами починає кучерявитись. Втрачається граційність рухів у старих тварин, вони повільні, шию тримають паралельно землі. Старіючі особини поводяться максимально обережно і вважають за краще

переховуватись, харчуватись пізніше за інших особин. При небезпеці - тікають. До вилучення можна брати всякого такого самця.

Під час вибору об'єкту полювання особливо бережну увагу необхідно приділяти самцям віком до 6 років, які у розквіті сил. Саме вони є запорукою здорового, сильного розвитку наступних поколінь козуль.

Зброя та прицільні прилади, набої. В деяких країнах Європи існує правило, що для добування такого звіра як козуля, енергія кулі зброї, що застосовується, повинна бути не менша ніж 1000 Дж на 100 м. це 243 win і все, що більшого калібру - мають необхідну енергію для впевненого ураження. У нас же дозволено полювати і з 223 rem та допускати до полювання з таким слабким калібром є не вірним рішенням. Прицільний прилад повинен бути оптичний (не відкрита прицільний пристрій і не коліматор), це забезпечить меншу кількість некоректних пострілів. Набої мисливські типів SP-soft-point або подібними по німецькій класифікації TM-Teilmantel, HP-hollow point, напівоболочні кулі з пластиковим наконечником. Для прикладу візьмемо кулю типу A-MAX, V-MAX тощо. Набої військового типу та для спортивної стрільби типу FMJ не повинні застосовуватись під час полювань, оскільки призводитимуть до значної кількості підранків. [8,26,40]

Місця прицілювання. Виключно лопатка, егер повинен давати дозвіл на постріл виключно по боковій цілі і наголошувати на виборі місця прицілювання в лопатку, що при влучанні гарантуватиме 100% добір дичини.

Поведінка після пострілу.



Звір моментально падає – це самий вдалий розвиток, якого ми чекаємо після пострілу. Та не завжди так. В будь-якому випадку, перезаряджаємо зброю і наводимо на місце падіння звіра. Чекаємо хвилину-другу і аж тоді підходимо до тварини зі зброєю на запобіжнику. Важливо не втратити місце де упав звір, бо потім не так легко буде його знайти, оскільки не такий вже і великий самець козулі як здається.



Коли звір підскакує після пострілу вгору, як на картинці, це свідчить про влучання в легені або серце. Часто звір падає на місці, а буває проходить на адреналіні ще до 50 м.

Після пострілу звір відскакує на кілька метрів або підскакує на всіх чотирьох вгору і зупиняється. Згодом вигинає спину дугою вгору і починає повільно йти, дрібно переставляючи ноги. Іноді, пройшовши зовсім небагато, обережно лягає. Попадання в печінку, шлунок, кишківник. Важкий в доборі підранок.



Коли після пострілу звір зривається з місця, починає падати на передні кінцівки чи складається враження що ось-ось упаде – велика вірогідність, що відбита передня нога або незначно зачеплена передня частина грудної клітки. Зазвичай, це один з гірших видів підранків, такого добрати вкрай важко. Необхідно чекати і надіятись, що звір ляже і знекровиться.



Якщо ж звір після пострілу підкинув круп, підстрибнули задні ноги, згодом їх тягне – попадання прийшло по задній частині. Дуже важкий підранок в доборі.

Найгіршими є підранки з відбитими передніми ногами і попаданнями у задню частину. На превеликий жаль, добрати їх вдається доволі зрідка.

Сезонність. Сезон полювання на самця козулі європейської відповідно до Закону розпочинається 1 травня і триває до 31 грудня кожного мисливського року. Його можна розділити на 7 умовних частин. Звір в усі ці терміни веде себе по-різному, поведінку змінює в залежності від пори.

1-15 травня - над ранній сезон. Хороший час для проведення селекції. Добре проглядаються усі місця де звір виходить на годування, що дає можливість чітко визначати вади для селекційного вилучення. З мінусів є те що козулі все ще дуже обережні і не активно виходять далеко від природніх укриттів, часто залишаючись в стіні лісу чи чагарників напасаючись постійними переходами. Вечірні години зазвичай більш ефективні, оскільки

ранки сильно прохолодні. Кращими місцями для полювання будуть компактні вирубки та сінокоси з багатим трав'яним покривом. Часто в цей час можна зустріти козуль на прилеглих до лісу полях

15 травня - 5 червня – ранній сезон. Акцент на вилучення теж селекційний. За можливостями подібний до попереднього та поведінка козуль стає менш обережною, що дає більше можливостей для полювання. Ранки теж стають доволі ефективними.

5 червня - 25 червня – продуктивний сезон. Підросла трава та листяний покрів надає звірові впевненості і він стає не обережний. В додаток значна кількість комара заставляє дичину виходити на місця що добре продуваються вітром. Продуктивними будуть теплі ранки і вечори. Акцент завжди на селекційну роботу та при наявності скупчення самців на одній ділянці (територія вже розділена) можна вилучати і слабшого продуктивного самця. Необхідно приділяти увагу посівам злаковим які в цей період наливаються.

25 червня - 15 липня – складний сезон. В цей період доцільно змінити місця полювань. Високий трав'яний покрів і розлоге листя чагарників сильно маскуватимуть козуль. Більш цікавими будуть поля з соєю, пшеницею, нещодавно скошені місця на сінокосах. Необхідно розуміти, що в цей період час полювань, в зв'язку з великою кількістю людей у лісі, полі, теж сильно зменшиться. Не має сенсу вранці полювати довше 7:30, ввечері ж виходити в угіддя раніше 20:00.

15 липня - 27 липня – фінальний поділ територій. Самці починають придивлятися до самок і знову виникає певна конкуренція. Молоді пробують відбити хоч невеликий шматок територій у досвідчених. З мисливської точки зору мало що змінилося в цей період: майже нульова оглядовість, ціла купа грибників та ягідників в лісі, довкілля, яке майже повністю унеможливорює легке бачення звіра. В пріоритеті залишаються отава та, частково, соя. Знову потрібно повертатися на вирубки чи сінокоси, незважаючи на всю складність вислідити на них звіра. Самки ще не готові до спарювання, проте не так активно проганяють від себе самців, які вже чітко починають вести їх. На даному етапі

полювання, побачивши самку слід розуміти, що самець десь поруч. Зазвичай, він не залишає її без нагляду. Основною метою полювання є вилучення з популяції селекційних самців.

27 липня - 20 серпня – гін. Мисливський промисел на здобуття самця козулі в цей період вкрай відрізняється від усього, що вже було в мисливському сезоні. Прийшов час полювань з манком. Якщо раніше була доречна тепла, суха погода, то тепер для вдалого маніння кращим буде похолодання. Саме коли спадає жара і небо вкривається легкими хмарами, звір буде найактивнішим. Кращими будуть нежаркі дні, навіть, з невеликим моросінням дощу. Кращими місцями для вдалого полювання будуть ділянки з невисокою рослинністю або, майже, без неї, поля на яких вже зібрали врожай, місця на сінокосах, де найнижча трава. Маном можна працювати протягом усього дня, особливо, якщо погода прохолодна, звісно, кращими будуть вечори. При виборі місця, з якого будете манити, слід звертати увагу на оглядовість та вітер. Звертаємо увагу на слідову активність тварини на дорогах, задерті кущі, вибиті п'ятачки, так звані «відьмині кола». Дистанції будуть близькі або дуже близькі. Під Кінець гону можна активно вилучати трофейні екземпляри, що наступного року підуть на спад якостей.

20 серпня - 31 грудня – по завершенню гону звірі трохи змінюють свою поведінку. Якщо навесні і влітку ми зрідка бачили самців разом самками в стаді, то тепер вони часто разом і чим пізніше, тим частіше створюють групи. Період вилучення трофейних самців та непродуктивних старих самок (що є важливою частиною селекційної роботи) починаючи з вересня. Стара самка завжди буде одна, без козенят, неяскравого забарвлення, з сивиною. У неї сильно провисла спина – вигнута в сторону землі, попереду на грудині провисла шкіра, наче хтось мішечок з піском причепив, стояти вона буде трохи розкарячено, ноги виступають вперед і назад по відношенню до корпусу відповідно (не струнка). Таку самку буде корисно вилучити та тільки при 100% впевненості. Зазвичай з початком жовтня індивідуальне полювання на козулю

слід зупиняти, оскільки велика вірогідність втрати трофеєм товарних якостей (можуть відпасти ріжки при падінні звіра після пострілу).

Способи індивідуального полювання:

Полювання з мисливської вежі чи засідки. Полювання з веж вимагає певних навичок і вмінь та є певні моменти, які зроблять його успішним. Звичайно, полювання зі стаціонарної вежі, яку встановило господарство, не є таким активним. Доведеться сісти на неї і вичікувати виходу звіра на галявину або вирубку. Господарства вітають такі полювання та все залежить від вдалого моніторингу і спостереження єгерської служби, зважаючи, що їх досвід і спостереження, дозволяють встановити вишку в місцях, де козулі часто з'являються, а мисливець лише вдало зробить постріл. Вежі доцільно встановлювати на великих та дуже великих галявинах після попереднього моніторингу, порослих чагарниками і травами, на старих вирубках. Ці місця будуть перспективними. Основна перевага вежі – високо та безшумно, обзорність, не розповсюдження власних запахів. Високо – це означає, що можна виявити серед океану рослинності досить невелику козулю, із землі це зробити часто неможливо. Полювання з вежі ще і найбезпечніше: постріл завжди під кутом, за політ кулі в горизонт мисливець не переймається. Саме на вишці є багато часу, щоб у бінокль або приціл уважно вивчити трофейні якості тварини. Якщо полювання рано-вранці, то зайняти її треба ще по темному. Приїжджайте у ліс, машину залишайте подалі на лісовій дорозі. У вечері заходимо на вишку біля 17:00, сідаємо і чекаємо до глибоких сутінків. Поспішати давати дозвіл на постріл з вежі не потрібно, не стріляти по рухомій тварині і на значні (понад 200 метрів) відстані.

Полювання з підходу – скрадом. Такий метод полювання потребує в рази більше умінь і навичок, більшого досвіду і старань, ніж полювання з вежі. Отже, першочергово необхідно запам'ятати, що пересування лісом ми здійснюємо дорогою і стежками, тримаючись підлісної сторони, маскуючись за високою травою, кущами, деревами тощо. Ніякого ходіння глухим лісом та безпосередньо вирубками. Лише дороги, стежки дадуть шанс більш-менш тихо

пересуватись. «Дика» пересічна місцевість створить таку кількість шуму, що звір утече до того, як ви наблизитесь до місця його перебування за сотні метрів. Ходимо дорогами, уповільнюючись перед підходом до перспективних місць, переходячи на «котячий крок», високо переставляючи ногу і м'яко ставлячи її з п'ятки на носок, максимум тиші, ніякого шуму. Добре вивчайте усі перспективні місця, як на (розвідці) моніторингу, з різних кутів, використовуючи пеньки і пагорби. Не вартує втрачати багато часу. 5-10 хв на місце і далі шукаємо.

При полюванні з підходу важливим фактором є сонце. В будь-якому випадку воно має бути в спину, в крайньому випадку з боку і аж ні як не в лице. Коли сонце за спиною – добре вас скрие та тільки у випадку ешумного пересування. Не можна забувати і про запах. Вітер має бути в лице або на ліс від перспективного місця. Окрім того, що він несе ваші запахи, він несе і ваші звуки. Коли побачили необхідний для вилучення трофей, рухатися можна лише тоді, коли звір опустил голову, виключно. Тихо, пригнувшись, дивимось і на звіра, і під ноги, щоб на гілку не наступити. Як тільки звір підіймає голову – завмираємо, навіть ногу не ставимо, чекаємо, майже не дихаємо, найменший рух видасть вас. Якщо все робити вірно, то за 10 -15 секунд він знову почне харчуватись, ганяти комарів, чухати роги. Знову йдемо. Вдалось підійти туди, звідки плануєте постріл, ставимо опору, (стрільба з рук не вітається і повинна заборонятись господарством бо призводить до підранків. Перевіряємо ще раз чи це той звір що планований до вилучення. Необхідно давати дозвіл на постріл тоді коли мисливець до нього готовий і перебуває в спокійному психо-емоційному стані, достатньому для здійснення вдалого пострілу. Якщо є передумови для невдалого пострілу, його не слід дозволяти. Якщо постріл був не влучний, обов'язково ідемо перевіряти чи не зробили підранка!

Оволодіння і впровадження індивідуальних способів полювання на козулю в Україні покладені на глибокий практичний моніторинг поголів'я та чітке планування вилучення на противагу традиційним колективним нагінним полюванням, матиме наступні позитивні наслідки:

- забезпечить приріст та здоров'я популяції сприятиме розвитку прогнозованого якісного управління популяцією;
- знизить фактор турбування тварин під час проведення полювань, що в свою чергу позитивно впливає на продуктивність погонів'я і якість трофею;
- знизить кількість підранків та втраченої дичини;
- забезпечить зростання дохідності мисливських господарств.

РОЗДІЛ 3

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СПОСОБУ ПОЛЮВАННЯ НА САМЦЯ КОЗУЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ

3.1. Селекційна направленість індивідуального полювання

Ключовим завданням в управлінні популяціями диких тварин в тому числі козулі європейської є селекційна складова, яка забезпечить здорову популяцію та можливості отримання доходів мисливським господарствами, при якій полювання нестиме природозберігаючий, екологічно направлений характер без шкоди дикій фауні.

Висвітимо лише перелік груп аномалій ріжок козулі в наслідок захворювань чи травм. Проблеми з здоров'ям в основній своїй масі впливають на розвиток ріжок у самця козулі та свідчать про проблеми розвитку. Слабкий стан особини є показником до першочергового вилучення задля благ популяції:

Перша група причин: травми (механічні пошкодження)

Характер травми, в першу чергу, позначається на змінах рогів. Тому вони можуть бути різні в залежності від місця пошкодження, віку тварини і її фізичного стану.

1 Одним з характерних дефектів рогів є порушення їх розвитку внаслідок травми черепа. Буває, що після пошкодження розетки рогів після їх скидання, місце травми не загоюється належним чином. Тоді верхня частина розетки рогів зростається зі шкірою на розетці, утворюючи нову підставку для ріжок (так звана «рухлива» або хитка підставка), що щільно сидить в товщі шкіри голови тварини. Не маючи міцного з'єднання з черепом, подібні роги не отримують повноцінного живлення, погано ростуть і мають неправильну форму.

2 При сильному травмуванні розетки рогів і лобової кістки в області пошкодження може розпочатися активне розростання кісткової тканини, на якій згодом здатні утворитися один або кілька другорядних рогів досить

великого розміру. Їх величина пропорційна близькості до основних ріжок.

3 При сильному ударі голови, пробиванні лобової кістки або її деформації, може статися крововилив у простір між шкірою і окістками черепа. У подальшому воно заростає кістковою тканиною. Цей процес, зазвичай, завершується утворенням помилкової розетки, з якої виростають коротенькі ріжки. До цієї групи можна віднести і звичайні механічні пошкодження, які змінюють форму рогів, їх симетрію. Пошкодження лобової кістки також призводять до змін у будові ріжок, їх форми, кровопостачання і зовнішнього вигляду. В цьому випадку травми можуть мати різне походження, але їх наслідки носять подібний характер.

4 Пошкодження в пантах. Під час активного росту і формування ріжок вони цілком схильні до всіх механічних впливів. Найбільш істотні з них можуть привести до змін у зовнішній будові.

Саме вище перелічені причини призводять до таких частих випадків існування козуль з декількома чи одним рогом. Прекрасні унікальні трофеї для мисливців які можна реалізувати по високій ціні.

Тезисно про травми та наслідки: тимчасові зміни, які зникають зі скиданням рогів.

- Сильні синці під оксамитовою шкіркою: вигин (здуття) або надлом рогу.
- Гнійні запальні процеси під час скидання оксамитової шкіри в результаті отримання травми або укусу комах: ущільнення у вигляді міхура.
- Запалення оксамитової шкіри безпосередньо перед закінченням формування рогу: залишаються темно-сині сліди від засохлої оксамитової шкіри в місцях запалення.
- Стовбур надламаний: потовщення безпосередньо під зломом.
- Стовбур зламаний: деформація стовбура рогу, формування вторинних відростків.
- Пошкодження ріжок: аномальні розколи і утворення.
- Пошкодження стовбура під час формування трохи вище розетки:

утворення фальшивих (аномальних) відростків.

Тимчасові зміни.

- Перелом рогу
- Перелом відростку

У більшості випадків аномалії носять постійний характер.

- Пошкодження розетки під час росту стовбура рогу: ослаблені, що не регулярні в зростанні, форма і довжина ріжок особини відрізняються.
- Розетки пошкоджені до початку росту стовбура ріжок: шишкоподібна форма рогів.
- Пошкодження розетки, коли роги сформовані: відбувається скидання ріжок разом з розеткою.
- Одностороння травма голови: аномальні прояви, в основному з пошкодженої збоку черепа.
- Серйозні пошкодження лобової кістки: кісткові нарости, вторинні розетки і інші нехарактерні для даного виду особин прояви.

Друга група: вплив хвороби

Хвороба сама по собі здатна впливати на ріст і формування рогів у період їх активного росту. Цей факт не потребує серйозних доказів. Існує припущення про вплив травм кінцівок тварини на формування і зростання рогів, особливо якщо мова йде про тривале і хворобливе загоєння. Спостерігається асиметрична залежність між хворою кінцівкою і формуванням ріжок, тобто травма правої ноги веде до аномалії лівого рогу. Якщо звір травмував кінцівку в молодому віці, то її вплив можна простежити на розвитку рогів. Тому при здобутті звіра з одним викривленим рогом бажано звертати увагу на наявність травми кінцівки і її характер.

В якості одного з прикладів внутрішньої хвороби зупинимося на остеодистрофії (косуля – 0,7 % популяції). Причина виникнення даного захворювання – недолік мінеральних речовин [38], їх незбалансованість в організмі тварини. Хвороба, як правило, проявляється на кістках черепа, при цьому частіше страждають дорослі тварини.

Отже, порушення обміну речовин, захворювання щитовидної залози, гіперпаратиреоз, важкі паразитарні інвазії, тривалий ацидоз – всі ці проблеми призводять до невірної формування ріжок, їх викривлення та неналежного виду. Зустрічаються самці з ріжками наче «зів'яглими», покрученими, які називають «штопор». [41,42]

Третя група: гормональні зміни.

У тварин часом трапляються травми, що не торкаються безпосередньо рогів або черепу, але змінюють гормональний статус. Їх результатом може стати неправильний розвиток рогів. Наприклад, у самців копитних, які щороку втрачають і знову відрощують свої роги трапляється травма статевих органів. Це може відбуватися в результаті боїв під час гону або стрибків через перешкоди. Така травма веде до порушення обміну речовин, в тому числі і гормонів. Внаслідок цього тварина не може скинути роги, а нові, у вигляді своєрідного шкірного покриття, нарастають за старими. Так виникає аномальне утворення, яке отримало назву «роги-перука». (В Німеччині, зрідка на приватних територіях для отримання подібного роду аномалій проводили навіть спеціальні дослідження, штучно пошкоджуючи статеві органи, і з часом отримували такі незвичайні аномалії). Подібного роду аномалії призводять і до явища спарених ріжок.

До цієї групи слід віднести виникнення в окремих випадках рогів у самок. За літературними джерелами одним з критеріїв виникнення подібного роду відхилень є гормональні зміни, пов'язані з віком тварини. Подібні факти спостерігалися у старих самок козуль. Вони мають неповноцінні, нерозвинені роги, що слабо нагадують роги здорових самців.

Четверта група: генетичні зміни.

Багато аномалій ріжок має генетичну природу, що дозволяє ефективно управляти процесом їх накопичення або скорочення в популяції. Як приклад, можна навести аномалію нетипових відростків або відсутність таких у козуль чи генетично невірно сформованих пеньків під ріжками.

Окрім здоров'я популяції, якість ріжок несе і економічні наслідки, адже зважаючи на якісні показники трофею формується ціна реалізації на міжнародному (в перспективі і українському) мисливському ринку. Ціни на трофей коливаються в ЄС від вартості права на добування у декілька Євро за слабкий селекційний трофей до 2000 + Євро, подекуди до 7000-9000 Євро за якісний або ексклюзивний селекційний трофей, в залежності від показників і загальної оцінки трофею CIC або SCI, чи його унікальності реалізованого через міжнародні аукціони.

У будь-якому випадку невірно сформовані, косі, криві, в пантах влітку ріжки з вадами свідчать про проблему зі здоров'ям тварини або доволі важку травму і завжди повинні вилучатись першочергово. Це і має стати основною метою застосування індивідуального способу полювання направлено на селекційну роботу, що в майбутньому забезпечить здорову сильну популяцію, позитивно впливатиме на зростання популяції, забезпечить економічну ефективність ведення мисливського господарства, відкриє перспективи для розвитку.

3.2. Трофейна направленість індивідуального полювання

Трофейна направленість індивідуального полювання є важливим аспектом ведення сучасного мисливського господарства, що створює високий економічний ефект та дозволяє реалізацію продукції з високою доданою вартістю. Більш того при грамотному менеджменті поголів'я, трофейне полювання не завдає екологічної шкоди та не спричиняє негативних наслідків для популяції диких тварин. Змушені констатувати, що трофейна направленість полювання в Україні має доволі низький рівень розвитку, пошановувачів такого виду полювання серед мисливців не значна кількість, а людей що володіють навиками оцінювання серед мисливців та серед персоналу мисливських господарств одиниці.

Розвинутий світ вже багато десятиліть реалізує свою продукцію мисливського походження переважно саме через реалізацію трофею, яка займає перше місце в ціннику в залежності від оцінки за якісними показниками що розраховуються відповідно до: ваги, довжини поріжжя, вірності відростків і їхніх показників, перлинності, кольору, показників розвалу ріжок, розмірів вінців тощо. Відповідно до міжнародної класифікації CIC або SCI кожному трофею присвоюється рейтингова оцінка яка на пряму визначає клас трофею, що в свою чергу визначає ринкову ціну. За видатні трофеї присуджуються відзнаки, і в багатьох випадках за кожен додатковий бал чи додатковий грам ваги трофею нараховується додатково плата. [44, 43]

Для прикладу ціни за трофей в одному з мисливських господарств Угорщини відповідно до ваги трофею (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Ціни за трофей в мисливських господарствах Угорщини

Вага	Ціна в євро	Ціна за гр в євро
0-269 гр	175	
270-349 гр	339	
350-399 гр	480	12
400-449 гр	1030	15,2
450-499 гр	1780	25,2
500 гр і вище	3020	+33,1 за кожен додатковий гр

Важливим є те, що усі показники вимірювань трофеїв вносяться до єдиної світової бази і слугують системним рішенням для вивчення науковців всього світу про стан популяції того чи іншого виду [44].

Реалізація продукції мисливського походження в левовій частині господарств України все ще відбувається за принципом права добування особини, зрідка додаткова плата стягується за висоту трофею, що є застарілим підходом. Економічно, з точки менеджменту мисливським господарством, чек за полювання має наступні елементи: вартість трофею відповідно до якісних показників + окремо вартість м'яса + вартість шкіри + вартість пакету обслуговування (супровід егера) + додаткові послуги (автотранспорт,

розтушовка та пакування, виготовлення трофею, залучення собак, проживання, харчування тощо).

Виходячи з того, що середньостатистична ціна за одну козулю варіюється в 150-200 Євро в Україні, ми бачимо потенціал недоотриманої вигоди навіть з ринковою ціною лише за трофей в Угорщині не враховуючи вартість м'яса та супутніх послуг.

В підсумку, хороше трофейне поголів'я козулі може підвищити дохідність від ведення мисливського господарства в рази.

Отже, ґрунтовна оцінка трофеїв є надважливим чинником для економічно вигідної реалізації продукції та чіткого менеджменту поголів'я. Зазначу, що лише індивідуальний спосіб полювання забезпечує попередньої візуальної оцінки трофею для подальшого прийняття обґрунтованого рішення про доцільність його добування, можливу економічну вигоду для господарства, оцінку впливу від вилучення на популяцію тварин.

3.3 Переваги та недоліки індивідуального полювання

Індивідуальний спосіб полювання на самця козулі європейської має ряд переваг та недоліків, застережень та проблемних питань які слід враховувати при переорієнтації на такий спосіб полювання в мисливських господарствах.

Переваги:

- Чіткий менеджмент диких тварин без шкоди поголів'ю, що дає можливість генерувати здорову, сильну популяцію з хорошими трофейними якостями.
- Надвисока можливість для селекційної роботи.
- Високий економічний ефект від реалізації трофеїв в тому числі ексклюзивних та додаткових послуг.
- Низький рівень турботи тварин в порівнянні традиційними нагінними полюваннями.

- Надходження доходів починаючи з травня місяця, що позитивно відбивається на фінансовому стані підприємства.
- Постійне перебування єгерської служби в угіддях, що знижує негативний вплив браконьєрства та створює додаткові умови для якісного моніторингу та охорони угідь.
- Зменшує кількість недобраних підранків.
- Виключає можливість вилучення продуктивного поголів'я самок та перспективних самців при вірній організації полювань.
- Забезпечує високу якість м'ясної продукції при вірній організації полювань.
- Підвищує обізнаність, культуру, знання як працівників так і мисливців щодо особливостей поведінки та біології видів. [27,28]

Недоліки:

- При невірному плануванні можливе порушення статеві-вікового складу популяції виду з негативними наслідками.
- При невідповідних фахових знаннях осіб уповноважених на проведення полювань та планування вилучення чи при переслідуванні надвисоких прибутків, можливе вилучення перспективних і необхідних для розвитку популяції особин.

Застереження:

- Необхідна висока фахова та кваліфікаційна підготовка єгерської служби та осіб уповноважених на проведення полювання в оцінці якісних показників трофеїв.
- Необхідний чіткий, детальний моніторинг популяції, постійного місця перебування окремих особин, часу виходів на місця проведення полювання, відповідно до якого має бути складено план вилучення та проводиться його постійна корекція покладаючись на селекційні потреби та біологічну доцільність для розвитку популяції протягом сезону полювання.
- Необхідна висока підготовленість єгерської служби та осіб уповноважених на проведення полювання щодо базових навиків пересування

угіддями, вибору шляхів підходу зважаючи на сонце та вітер, погодні умови, умінь взаємодії з мисливцем та чіткого плану проведення полювання.

Проблематика:

- Низька чисельність поголів'я козулі європейської, доволі низька якість її трофейних показників пов'язані з поширеним застосуванням способу (культури) нагінних колективних полювань, високого рівня факторів браконьєрства та надмірної чисельності хижаків.

- Майже повна відсутність фахового персоналу який в змозі організувати моніторинг, планування, якісне проведення індивідуального полювання, попередню оцінку трофеїв та планування вилучення.

- Слабка зацікавленість мисливців (низький рівень культури індивідуального полювання в Україні) до індивідуальних полювань.

- Застарілі наукові підходи в частині біотехнічних заходів, обліку, методів розрахунків оптимальної чисельності, базової продуктивності угідь, приросту поголів'я тощо [1, 2, 3].

На превеликий жаль, порівнюючи відсотковий показник по добуванню та чисельності поголів'я, в різних країнах ЄС, можна зробити висновок, що існуючі показники прописані в вітчизняних нормативно правових документах та існуючих дослідженнях втратили актуальність. До прикладу щорічно Польща добуває понад 20% популяції, Німеччина понад 20%, а в 2024 році 27%, Угорщина понад 30%, в Чехії дозволили вилучити в сезоні 2024 року понад 40% популяції. Натомість ліміт на вилучення в Україні максимально обмежений 10% популяції і не забезпечує активного зростання поголів'я при застосуванні звичного для України способу колективного способу полювання.

Дані Державної служби статистики про чисельність козулі в 2018 році - 151.1 тис голів, у 2019 році - 151.8 тис голів 2020 році – 153.8 тис голів, 2021 році – 154.6 тис голів засвідчують про приріст, який сягає всього 05-2%, що є критично недостатнім показником. Навіть під час військового стану майже при повному мораторії на полювання протягом 2022-2024 років, приріст ще не сягає показників ЄС.

В зв'язку з втратою України близько 20% контролю над частиною угідь, та майже повною відсутністю аналітичних даних за цей період ми можемо зробити наступний умовний розрахунок. **154.6 тис голів** (станом 2021 р) – **20%** (умовно втрачених на окупованих територія) = **123.68 тис голів** (від яких ведемо розрахунок). Станом на лютий **2025 року на підконтрольній Україні території нараховано 204.18 тис голів козулі**. Таким чином в період **2022-2024 року щорічний приріст козулі складав близько 18.2% або 22.5 тис голів у 2022 році, 26.6 тис голів у 2023 році та 31.45 тис голів у 2024 році**. Слід зауважити, що протягом 2023-2024 років полювання здійснювалось лише в Миколаївській (ліміт 35 + 128 голів) та Черкаській (ліміт 1735+2269 голів) областях і частково в Житомирській у 2024 році (ліміт 1260 голів на половину області де було регулювання чисельності), тож максимальна кількість вилучених могла сягати близько **5.43 тисяч голів** або **6,7%** від загального приросту за період 2022-2024 років. Таким чином **загальний приріст поголів'я складав 204179 облікованих на лютий 2025 року +5427 добутих 2023-2024 рік - (154600-20% втрачених) облікованих на лютий 2022 року дорівнює 85926 голів, або 69,47% за період 2022-2024 року**.

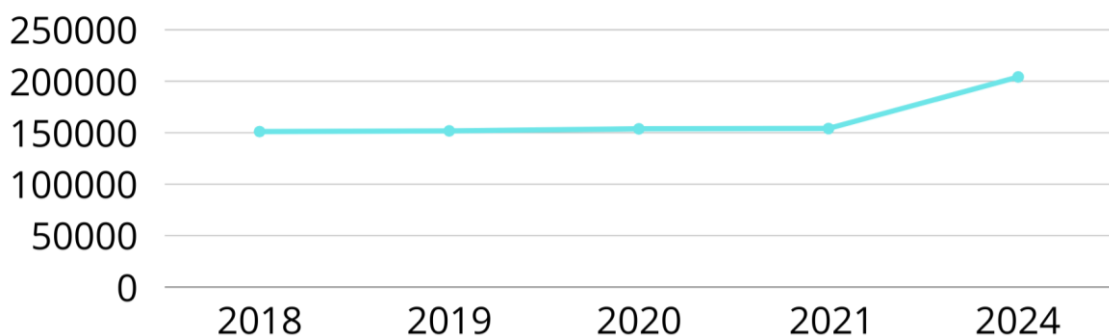


Рис. 3.1. Зростання поголів'я козулі європейської

Враховуючи, що під час дії військового стану робота по контролю хижих тварин фактично не ведеться, а популяції хижаків зростають в геометричній прогресії, фінансування мисливських господарств майже повністю обмежене, заходи з біотехнії проводяться з вкрай низькою інтенсивністю, ріст популяції козулі європейської свідчить про значну перспективу для її подальшого сталого

використання. Більш того, індивідуальний підхід до полювання може забезпечити кращі показники динаміки приросту поголів'я, при умові вірного планування вилучення з акцентом на старіючих непродуктивних особин та формування потужного продуктивного поголів'я. Селекційне вилучення в межах ліміту, в свою чергу, забезпечить зменшення природних втрат поголів'я, та більш сильну, стійку до захворювань популяцію. Покращення дохідної частини через реалізацію більш якісних, вартісних трофеїв та суміжних послуг забезпечить можливості проведення якісної біотехнії, боротьби з надмірною кількістю хижаків, знизить фактор браконьєрства, який під час війни не зник, а за попередніми оцінками навіть кратно зріс.

Потенційно, на основі наукових досліджень, на базі ВНЗ потрібно створити програми по навчанню працівників мисливських господарств задля якісного впровадження індивідуального способу полювання як дієвого інструменту управління популяцією, розробити нові алгоритми управління популяцією козулі європейської з акцентом на вилучення селекційних та старіючих особин для досягнення світових показників чисельності на 1000 Га. Шляхом наукових дослідів розробити програму управління популяцією з продукуванням потужної продуктивної частки поголів'я. Внести зміни до існуючих законодавчих актів та діючих інструкцій, які б відображали актуальні потреби та показники щодо управління популяціями мисливських тварин у відповідності до показників та досвіду країн ЄС. Необхідно створити чіткий алгоритм з впровадження індивідуального способу полювання для мисливських господарств, заходів, що змінять підходи до моніторингу поголів'я, та чинників які можливо виправити піддаються регулюванням поголів'я диких тварин , в тому числі хижаків: лисиці червоної, шакалів єнотоподібних собак, здичавілих домашніх тварини, з запровадженням сучасної біотехнії та дієвої протидії браконьєрству.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведені дослідження щодо практики застосування індивідуального полювання на самця козулі базуються на міжнародному багато десятилітньому досвіді практики організації полювання колегами мисливцями та науковцями ЄС та моїх особистих спостереженнях та вивченні на практиці з понад 500 полювань протягом 17 років, добутих понад 200 самців козулі різної вікової категорії, трофейної якості, селекційної необхідності по всій території України дозволило зробити наступні висновки та надати рекомендації щодо застосування індивідуального підходу до полювання в Україні.

Стан популяції козулі європейської її чисельність потребує негайного кваліфікованого менеджменту який забезпечить швидке та якісне зростання поголів'я в декілька разів, оскільки чисельність козулі європейської в 4,5-6 разів менша ніж у Польщі Угорщині, Чехії та майже в 22 рази менша ніж Німеччині, яка застосовує інтенсивний спосіб ведення мисливського господарства.

Тотальне впровадження індивідуального способу полювання є єдиним дієвим інструментом з точки зору ефективного менеджменту диких парнокопитних, оскільки при вірній організації дозволяє проводити якісну селекційну роботу для забезпечення здорового, сильного поголів'я. Збільшення частки продуктивних особин (унеможливлення їх вилучення під час полювання і є суттєвим недоліком колективного нагінного способу полювання) в структурі поголів'я та зменшення частки природної смертності – натомість забезпечення ефективного використання природного ресурсу шляхом вилучення старих, слабких, непродуктивних особин. Зменшення втрат пов'язаних з недобором підранків, негативних факторів неспокою та турбування тварин в угіддях, що впливає на стан популяції та трофейні якості.

Забезпечення економічної ефективності ведення мисливського господарства, через зростання популяцій, а отже і можливостей для вилучення,

шляхом реалізації трофеїв та додаткових послуг, як наслідок зростанню відповідального ставлення до дикої фауни через чітке впровадження якісної парадигми у відношенні до цінності трофею, в тому числі продиктованої економічними факторами.

Зростанню економічного розвитку суміжних сфер діяльності пов'язаних з мисливським туризмом, виготовленням необхідного приладдя та можливостей мисливськими господарствами надавати послуги протягом більш довгого часу, що матиме позитивний економічний ефект. Висока продуктивність ведення мисливського господарства призведе до створення фактично нового для України ринку м'яса та продовольства з дичини, який розвинутий і щорічно збільшує свою частку на ринку харчових продуктів ЄС.

Розвиток індивідуального підходу до полювань сприятиме більш ґрунтовному і чіткому моніторингу та вивченню працівниками мисливської галузі стану популяцій не тільки козулі європейської, а й усіх видів мисливських тварин, оскільки сама його суть покладена на спостереження, вивчення, моніторинг і управління популяцією задля досягнення критично важливих чинників для ведення ефективної фінансової діяльності мисливськими господарствами. Це надасть можливості для розвитку науки і перегляду існуючих в Україні критеріїв оцінки бонітування угідь, показників оптимальної щільності і чисельності, показників приросту поголів'я, лімітів на вилучення та необхідних біотехнічних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко В.Д. Біотехнія: навч. посіб. Львів: ІЗМН, 1998. Ч.1. С. 260.
2. Бондаренко В.Д. Біотехнія. Львів: ІЗМН, 2002. 352 с.
3. Бондаренко В.Д., Чернявський М.В., Хоєцький П.Б., Литвиненко О.М. Засади лісової типології в мисливськогосподарській та біотехнічній діяльності. *Науковий вісник: Лісівницькі дослідження в Україні (VI-і Погребняківські читання)*. Збірник науково-технічних праць. Львів, 2000, вип. 10.4. С. 198–209.
4. Брадїс Є.М., Андрієнко Т.Л. Поліська підпровінція. Геоботанічне районування Української РСР. К., 1977. С. 73–131.
5. Волох А.М. Визначення віку мисливських звірів. 2022. С. 265–287
6. Волох А.М. Вирощування диких копитних. С. 207–213
7. Гудзій А.І., Іванюк І.Д., Кусік В.М, Хоєцький П.Б. Мисливствознавство. 2017. С. 91–115.
8. Гудзій А.І., Іванюк І.Д., Кусік В.М., Мисливствознавство частина 2. 2018. С. 68–138.
9. Данилюк Л. Правовий режим мисливських природних ресурсів за законодавством України. *Підприємство, господарство і право*. 2016. №12. С. 121–125.
10. Державна служба статистики України. <https://stat.gov.ua/en>
11. Домніч А.В. Організація та управління в мисливському господарстві: навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра освітньо-професійної програми «Мисливське господарство» Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 112 с.
12. Ємець З.В. Особливості перебування козулі європейської на території природоохоронних об'єктів. Харківський природничий форум [Електронне видання] : V Міжнар. конф. молодих учених, Харків, 19–20 трав. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.] ; [редкол.: Ю. Д.

Бойчук, І. А. Іонов, Д. В. Леонтьєв та ін.]. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022. С. 193–195.

13. Євтушевський М.Н. Щільність населення козулі європейської (*capreolus capreolus* L.) та кабана дикого (*sus scrofa* L.) в мисливському господарстві "Сунки" Черкаської області. Вісник Центру наукового забезпечення АПВ Харківської області. 2013. Вип. 15. С. 184–190.

14. КМУ Розпорядження від 21 травня 2025 р. № 489-р Київ Про схвалення Стратегії розвитку галузі мисливського господарства України на період до 2035 року та затвердження плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках. https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/489-2025-%D1%80?utm_source=chatgpt.com#Text.

15. Корж О.П. Етологія тварин : навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2011. 236 с.

16. Кратюк О.Л., Голяченко В.О., Патюк І.С., Клинецький С.Б. Шляхи підвищення мисливсько-ресурсного потенціалу території України. *Наукові читання – 2024 імені В.Є. фон Граффа. Лісовирощування: історична та інноваційна діяльність у галузі лісового господарства* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції до 205-річчя з дня народження В.Є. фон Граффа (08 листопада 2024 року, м. Овруч). Малин, 2024. С. 88–90.

17. Литвиненко О.М. Метод визначення запасів кормової бази при бонітуванні угідь для представників ряду Оленоподібні. *Лісове та мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку* : зб. статей Міжнар. Наук.-практ. конф. (м. Житомир, 27-29 листопада 2007 року). Житомир: ПП «Рута», 2007. Т.ІІ. С. 250–257.

18. Мащенко О.М., Портянник С.В. Інноваційні технології в мисливському господарстві : навч.-методичний посібник. Харків, 2014. 306 с.

19. Маринич О.М. Українське Полісся. Київ: Рад. школа, 1962. 163 с.

20. Методичні рекомендації щодо обліку чисельності мисливських тварин / І.Т. Гулик, І.М. Шейгас, О.В. Струтинський. Харків: УкрНДІЛГА, 2019. 76 с.

21. Мисливствознавство : [навч. посіб.] / В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татарinov та ін.;.: РНМК ВО, 1993. 200 с.
22. Муравйов Ю.В. Планування мисливськогосподарської діяльності як інструмент реалізації екологічної та лісової політик. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006, т. 16, № 2. С. 38–41.
23. Муравйов Ю.В., Хоєцький П.Б. Аналіз ведення мисливського господарства та шляхи підвищення його ефективності. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011, т. 21, № 1. С. 23–29.
24. Настанови з упорядкування мисливських угідь. Київ, 2002. 114 с.
25. Новицький Р.О., Домніч В.І. Основи мисливствознавства: Навч. посібник. Д.: Артлогос, 2011. 72 с.
26. Патюк І.С. Проблеми ефективного управління мисливсько-господарським потенціалом лісгосподарських підприємств. *Науковий пошук молоді для сталого розвитку лісового комплексу та садово-паркового господарства* : матеріали 78-ї Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Київ, 07 листопада 2024 р.). Київ, 2024. С. 92.
27. **Прокопенко А.А.** Нариси Мисливця: Індивідуальне полювання на самця козулі європейської. Тернопіль: Підручники та посібники, 2023. 224 с.
28. **Прокопенко А.А.** Птах квітки сонця: полювання на припутня. Тернопіль: Підручники та посібники, 2023. 144 с.
29. **Прокопенко А.А.** Перо на воді: полювання на качиних в Україні. Тернопіль: Підручники та посібники, 2023. 224 с.
30. Орлов О.О., Гулик І.Т., Хоєцький П.Б., Казимир М.М. Живлення козулі європейської у мисливських угіддях Львівської області. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.5. С. 34–39.
31. Рациональне ведення мисливського господарства / Рудишин М.П. та ін. Львів, 1987. 182 с.
32. Савченко Т. Адміністративно-правове регулювання галузі мисливського господарства та полювання. *Підприємство, господарство і право*. 2019. №9. С. 128–134.

33. Сарабєєв В.Л., Домніч В.І., Лебедєва Н.І. Управління популяціями мисливських тварин: конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності 205 «Лісове господарство» ОПП «Мисливське господарство». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 77 с.
34. Сенько Є.І. Організація, планування та управління на підприємствах лісового і садово-паркового господарств : навчальний посібник. Київ: Знання, 2012. 487 с.
35. Турчак Ф.М., Шейгас І.М., Ткаченко О.О. Рекомендації визначення фактичної оптимальної кількості копитних у Поліссі України. *Збірник рекомендацій з лісового господарства та захисного лісорозведення*. Харків, 1993. С. 37–73.
36. Хоєцький П.Б. Сарна Європейська в мисливських угіддях Львівщини. 2013. 224 с.
37. Хоєцький П.Б., Копій С.Л., Мелещук О.О., Фізик В.О., Агій В.О., Сухович В.М. Лісомисливське господарство. 2022. С. 221–224.
38. Ctibor Babick, Jiri Hanak, Martin Knappek. Metodika aplikace mineralnich doplňkovic krmiv chovu spárkaté zvěře. 2010. 91–96.
39. FACE Ungulate Harvest Report 2025 <https://www.face.eu/wp-content/uploads/2025/07/FACE-ungulate-harvest-report>
40. Klaus Thor. Få jagttegn nu med Danmarks førende udbyder af jagttegnskurser (Курс з мисливської справи в Данії) <https://jagttegn.net/jagttegnskursus/>
41. Pavel Scheder. Roe Deer and their Antlers – a stalker’s lifetime experience. C11-26, 71-86, 119-150, 151-190.
42. Roman Dziedzic. Lowiecki podreczniznik selekcjonera. С. 93–160.
43. Roman Dziedzic, Robert Kamieniars, Wojciech Koreza. Wycena trofeow lowieckih. С. 50–69.
44. Trophy Evaluation System Monitoring wildlife populations through standardised and scientifically grounded evaluation methods. <https://cic-wildlife.org/about-the-tes-2/>